

Dóka Richárd¹

Néhány érdekes, feltáratlan földtudományi jelenség és felszínforma a Duna-Tisza közén

Az utóbbi években a távérzékeléses (légi- és űrfelvételek) és történeti adatforrásokhoz (katonai térképművek) való hozzáférhetőség javulásával egyre több lehetőség kínálkozik az eddig rejtve maradt vagy feltáratlan földtudományi jelenségek és képződmények megismerésére. Ezek az adatforrások a célirányos terepi tájékozódást segítve a terepi felmérések során, indirekt módon is szolgálják a tudományos megismerést. A Duna-Tisza közti terepbejárások során több olyan földtudományi jelenség és képződmény figyelhető meg, melyről nem vagy csak érintőlegesen, illetve hiányosan áll rendelkezésre tudományos leírás.

1. Pódok (sztyepptalak). A Duna-Tisza köze felszínét borító löszön és löszös üledékeken, így a Kiskunsági-löszháton és a Bácskai löszös síkságon is többfelé találhatóak pódok, azaz sztyepptalak. A sokszor szabályos köralakban megjelenő szuffóziós felszíni berogyások, süllyedések terepen valamint légi- és űrfelvételeken is könnyen beazonosíthatóak. Elterjedésük kistáji szinten általánosnak mondható. Kifejlődésük többször kissé megnyúlt, ritkábban szabályos kör. Mélységük változó, a néhány deciméteres mélységtől a méteres-kétnégy méteres mélységig terjedhet. Többükben időszakos tó alakul ki évről-évre. A többé-kevésbé szinonimának tekinthető „sziktöbör” elnevezés utal vizük és talajuk szikesedésére. A sztyepptalak előfordulása leginkább a Hajdúságból és Konyár térségéből (Berettyó-Kálló köze) ismert, Duna-Tisza közti előfordulásukat nem említik.

2. Felszíni előfordulású negyedidőszakos homokkő (csilige és „macskaszar”). A Duna-Tisza közti hátság homokbuckásainak tetőszintjében számos helyen, kopár környezetben töredezett homokkő fordul elő. Közettani összetétel alapján ezeket egyértelműen homokkőnek tekinthetjük (Molnár Béla szóbeli közlése). Szerkezete sokszor párhuzamos síkokkal rétegzett, de vannak konkréciószerű megjelenésűek is. Vastagságuk néhány centimétertől a több deciméteres vastagságig terjedhet (Máté András szóbeli közlése).

A helyi lakosok által is ismert – a népi elnevezéssel élve – a „macskaszar” képződmény, mely hosszú, elnyúlt hengeres formájú és üreges is lehet (MÁTÉ A. sz. k.). A csilige szintén népi elnevezés, melyen a vastagabb és tömörebb kifejlődést értik. Képződésük arid, erősen párologtató klímaviszonyok között (boreális?), a helyben megtalálható futóhomok karbonát általi cementálódásával történhetett, melyet a lehulló csapadék és a felfelé mozgó talajnedvesség old ki. A tájnyelvben használatos a „csiligés” kifejezés, mely olyan homokbuckás, rossz minőségű földet jelent, ahol a csilige megtalálható. Ez utal arra, hogy közvetlen környezetét szélsőséges, igen száraz termőhelyi viszonyok jellemzik. Előfordulásai leginkább a Duna-Tisza köze északi részéről ismertek, ahol a vastagabb kifejlődéseket találjuk (MÁTÉ A. sz. k.).

3. „Hátsági erek”. A gyakran vízfolyás nélkülinek titulált Duna-Tisza közti hátságon, terepen is jól felismerhető mederformát képezve, egykori (aridifikáció előtti és a csapadékosabb időszakokhoz köthető) lassú vízfolyások medrei fordulnak elő. Többek között a II. katonai térképfelvételen is jól megfigyelhető például a Köncsögi-ér Helvécia térségében vagy a Kelő-ér Bugac térségében. Jellemzőjük, hogy a folyóvölgyi erektől eltérően homokos üledékbe vágódnak, és nem szikesednek el úgy, vagy legfeljebb csak enyhén. Vegetációjukat főként lápi, mocsári növényzet képezi, tehát nem szikerek. Az erek különböző medencéket kapcsolnak össze, melyek között az időnként jelentkező, átlagosnál nagyobb víztömeg, mely a magasabb buckás térszínnek felől származik, fluviolakusztikus vízrendszerben áramlik.

¹ Dóka Richárd *Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, Kecskemét* E-mail: dokar@knp.hu